

Franc Kuzmič

ABECEDNIK ŠTEVANA KÜZMIČA

Poznavalci prekmurskega jezika in književnosti se kaj radi sprašujejo, kje je in kaj je s tako imenovanim abecednikom, ki ga je pripravil ali napisal največji prekmurski protestantski pisec Števan Küzmič (1723–1779).¹ V njegovi bibliografiji je namreč vedno znova navzoča omemba, da abecednik ni ohranjen oz. ni v razvidu.² Tokrat si zadevo oglejmo nekoliko natančneje. Podatke bomo razgrinjali kronološko.

Leta 1751 je bil Števan Küzmič nastavljen za učitelja v artikularnem kraju Nemes Csó, blizu Sombotela na Madžarskem, kar je dokazovalo njegovo nadarjenost, sposobnost ter zrelostno preizkušeno. Bratislavski pastor Samuel Wilhelm Serpilius je že 29. oktobra 1751 pisal Küzmiču v Nemes Csó in mu dajal v latinščini med drugim tele napotke:

»Zapomni pa si dobro (...) da nikdar ne odnehaš služiti svojemu prekmurskemu slovenskemu narodu z vsemi načini, kar jih je možnih, z namenom, da širiš med njimi odrešilno spoznavanje krščanskega nauka in prizadevnost za resnično pobožnost. In tako tu hočem biti spodbudnik, da za dosego cilja sestaviš najprej v svojem prekmurskem slovenskem jeziku knjigo, ki jo imenujejo abecednik, da bi lahko starši, ki znajo brati, doma učili svoje otroke branja; dalje, da v ta jezik natančno prevedeš *Mali katekizem* blaženega Luthra, takšen

- 1 Prvi zapis o tem abecedniku glej: Franc Kuzmič, *Küzmičev Abecednik*. Evangeličanski koledar 1984. Murska Sobota: Evangeličanska cerkev v SR Sloveniji, str. 50–52.
- 2 Npr. Niki Brumen, *Bibliografija Štefana Küzmiča*. Zbornik Štefana Küzmiča. Murska Sobota: Pomurska založba 1974, str. 136; Ivan Škafar, *Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919*. Ljubljana: SAZU 1978, str. 16.

kot je, brez vsakega dostavka. Po preteku časa pa bi lahko z božjo pomočjo in v strahu božjem usmeril svojega duha in svoje delo v to, da bi dobro uredil in zbral v posebno knjižico izreke svetega pisma, ki največ dokazujejo, ali kar bi bilo še najbolj zaželeno, da bi točno prevedel *Novi Zakon*. Ko boš imel kaj takega v tem jeziku pripravljene, mi pošlji; jaz bom vsa prizadevanja usmeril v to, da bi lahko oskrbel sredstva za natisk teh knjižic, da bi jih mogli zastoj deliti med one uboge ljudi.«³

Nedvomno je bilo to pismo Števanu Kuzmiču življenjska vodilna smernica ali manifest in je zato v skladu z njim deloval na literarnem torišču.

Kuzmič je začel svojo poklicno pot kot šolnik, zato je po pripočilu Serpiliusa pripravil primeren abecednik, seveda še dokaj preprost, saj je bil namenjen preprostim staršem za uk otrok. Namen in obseg pa je moral podrediti bolj kot potrebi časa in ljudi – zahtevam in željam mecena in založnika.

Po dveh letih Kuzmičevega službovanja v prosveti je bil izdan dejansko drugi abecednik v prekmurskem jeziku. Zakaj ni izšel ponatis abecednika iz leta 1725, ki je bil dokaj soroden temu, je vprašanje, ki ga bo treba še raziskati in obdelati⁴. Kuzmičev abecednik je izšel torej leta 1753. Tako je tudi zapisano v *Presbiteriologiji* Hrabowskega, kjer se druga točka omemb glasi: »Abecednik, knjiga v slovenskem jeziku, 1753, katerih večina je v hišnem požaru v Patri zgorela.«⁵

Mihael Kuzmič sicer ugotavlja, da gre v tem primeru hkrati za abecednik in mali katekizem,⁶ čeprav je vse skupaj na le osmih

3 Pismo S. W. Serpiliusa, ohranjeno v prepisu v rokopisni zbirki Hrabowskega.

4 Prve raziskave kažejo, da naj bi pripravil ta abecednik Mihael Kerčmar (Kotsmar, tudi Kotsmayer), ki je bil v tem času pastor v Gornjih Petrovcih. Prim. Mihael Kuzmič, *O avtorstvu »Abecedariuma szlowenszko« iz leta 1725*, v: ČZN (Maribor) 1987, zv. 2, str. 228–240.

5 »2., A. B. Cés könyv Vandalus nyelven 1753, számos része a Patrói házában égett.«

6 Prim. Mihael Kuzmič, *Mali katekizem Števana Kuzmiča*, v: ČZN (Maribor) 1984, zv. 2, str. 233–247.

straneh. Sklep glede tega tiska je, »za katerega smo na osnovi Küzmičevega sodelovanja z bratislavskim evangeličanskim pietističnim krogom, razvijajočega se Küzmičevega literarnega dela, primerjave tiska, črk in jezika z ostalimi prekmurskimi tiski 18. stoletja ter primerjavo citatov z Novim zakonom (1771) ugotovili, da predstavlja do zdaj pogrešano in le posredno znano Küzmičevo delo, v katerem sta skupaj zajeta *Mali katekizem* in *Abecednik*.«⁷

V državni nacionalni knjižnici v Budimpešti⁸ je ohranjen primerek abecednika, ki je po ugotovitvah avtorja tega prispevka Küzmičev.

Svojo trditev utemeljujem z naslednjimi argumenti:

1. Ker ni natančnejših podatkov, lahko na podlagi tiska in črk sklepamo, da je izšlo to delo v Halleju na Saškem, kakor druga dotakratna prekmurska protestantska tiskana dela, posebno Küzmičeva.⁹

2. Avtor tega dela naj bi bil Števan Küzmič, kar je razvidno iz besedišča, če ga primerjamo z dotedanjsimi pisci na eni strani in obenem z delom *Vöre krsztsánszke krátki návuk*, ki je Küzmičevo delo in je izšlo leto pozneje, torej leta 1754, a je bilo bržkone pisano (glede na več kazalcev) v istem času.¹⁰

3. V razvidu je prvi evangeličanski abecednik iz leta 1725,¹¹ nato Bakošev iz leta 1786¹² in Lülíkov iz leta 1820.¹³ Ker se drugi abecedniki in avtorji ne omenjajo, lahko sklepamo, da gre za Küzmičev abecednik.

7 Prav tam, str. 233.

8 Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest.

9 Prva do sedaj znana publikacija, izdana v Halleju na Saškem, je bil Temlinov prevod Lutrovega *Malega katekizma* (1715), po vsej verjetnosti tudi *Abecedarium Szlowenszko* (1725), Mihaela Severja *Réd zvelicsánsztva* (1747); *Vöre krsztsánszke krátki návuk csiszte rejcsi bo'ze ...* (1747), kakor tudi *Nouvi zákon* (1771) v prevodu Štefana Küzmiča. Tega mnenja je tudi Mihael Kuzmič (prim. *Mali katekizem Števana Küzmiča*, ČZN 1984, zv. 2, str. 247).

10 Primerjaj analizo Mihaela Küzmiča (*Mali katekizem Števana Küzmiča*, str. 245–247).

11 *Abecedarium szlowenszko, za drobno detzo, von fzpüscheno*. V-leti MDCCXXV. 16 str. 8*.

12 *Szlowenszki abecedár za drouvno deczo vö stámpani*. V Posoni 1786. 20 str. 8*. Delni ponatis abecednika iz leta 1725 je priredil Mihael Bakoš.

13 *Novi abecedár...* Sopron 1820. 38 str. 8*.

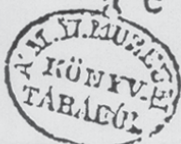
 B C D E F
 G H I K L
 M N O P Q R S T
 U V W X Y Z J'Z.

A B C D E F G H I K
 L M N O P Q R S T U
 V W X Y Z J'Z.

A b c d e f g h i k l m
 n o p q r s s t u v w x
 y z j'z.

*A a b c d e f s s g h i k l m n o
 p q r s s s t u v w x y z j'z.*

a c i o u. á é í ó ú ö ü.
 à è ò.

Ab eb ib ob ub ób ũb
 Ba be bi bo bu bô bū
 Ca ce ci co cu cō cū
 Da de di do du dō dū
 Ea ee ei eo eu eō eū
 Fa fe fi fo fu fō fū
 Ga ge gi go gu gō gū
 Hab heb hib hob hub hōb hūb
 Jaz jez jiz joz juz jōz jūz
 Kad ked kid kod kud kōd kūd
 Lac lec lic loc luc lōc lūc
 Maf mef mif mof muf mōf mūf
 Nar ner nir nor nur nōr nūr
 Oab oeb oib oob oub oōb oūb
 Pars pers pirs pors purs pōrs pūrs
 Quak quek quik quok quuk quōk quūk
 Rabs rebs ribs robs rubs rōbs rūbs
 Sántz féntz síntz fóntz fúntz sōntz sūntz
 Tyánk tyenk tyink tyonk tyunk tyōnk
 Vzák vfék vfik vfók vfúk vfōk
 Xarg xerg xirg xōrg xurg xōrg
 Zámp zemp zimp zomp zump zōmp
 'Zab 'zeb 'zib 'zob 'zub 'zōb.

DROU-

DROU-VNE DE-CZÈ MO-LÍ-
TEV.

RÁ-NA.

JE-zus! vu tvo-jem i-mé-ni Ovo
ti hvá-lo dá-jem Moj-ga sŕ-czà drá-
gi ná-jem. Pro sŕim te, na-da-le es-
cse Boj-di zme-nov, Boug mi-los-
cse. Dáj mi; naj é-te den czej-li
Szre csno sŕpu-nim vdů-fi, vtej-li.

A-li pa e-tak.

OH moj O-tsa vsza-mo-gou-csi!
Mo-lim-sze ti ze-vsze mou-csi:
Va-ri me gneŕ od ne-vou-le Pou-
leg tvo-je sŕvé-te vou-le. **J**E-zus
Kri-sztus! boj-di zme-nov; Tí sŕi
moj voj, jaŕ za te-bov Te-bé sŕsém
na-sŕle-dů-va-ti: Do-kecs bom 'zív
na tom sŕvej-ti. Dáj mi zá-to, sŕvé-ti
Důjh Boug! Na vsze do-bro de-lo
sŕtvoj rouk Po-moucs: naj sŕze-tò

) 2

ne-

ne-be-fzko Mò droufzt vcsím te-bi
na dí-ko.

Ve-cse-rá-snya.

SZlat ki Je-zus! e to tvo-je Jafz
ne-vol no i dem dej te fzpát na
mo-jo po fzte lo. Od pũ fzti mi, cfi
fzam prou ti kaj gnesz vcsí-no tvo-
joj vou-li Zmo jov ne o-kor-no-
fztyov. J, gda fzi tej-lo po-csí va,
Dú-fa naj vte bi pre bí va fzv-o-jim
pre-mi-slá va nyem. E-tak na ũ trá-
fnye vrej-me Vpre-tr-pé-csem
zdráv-ji mej me Ze-fzna o-bũd-je-
no-ga. A-men.

Vfzák-sem vrej-me-ni re-kou-csa.

GO fzpon Je-zus! li tí me vcsi:
Naj jafz pou-leg tvo-je rej-csi
'Zi-vous do-bro dej-te bo-dem I
te-bi vu-go den vu vfzem. Cfi bi
pa ne-po-ko-ren biu, Ni po tvo-
joj vou li 'zi veu: Bo le vu mo-jem
de tin-fztyi Vze-mi me vor-fzág ne-
be-fzki.

KRSZTSÁNSZKE DETSÉ VCSENYÁ SUMMA.

Kákse vőre ſzi tí? Krfztsánſzke vőre ſzem jaſz.

Zakajſze zovés Krfztsenik? Záto, ár vőrem vu Jezufi Kriſztufi i vu nyegovom ſzvétom iméni ſzem okrfztseni i vu ſz. krfzti ſzem nyega gori oblejkao.

Ka je naj bole potrejbno znati Krfztseniki? Katekizmus je vſzákomi krfztsánſzkomi diteti vrejdnó i naj bole potrejbno znati.

Ka je Katekizmus? Krfztsánſzkoga návuka rávna i vſzega ſzvétoga Bo'zega piſzma krátka ſumma.

Keliko tálov mà Katekizmus? Séſzt.

Racsúnaj je naprej? Prvi je Deſzéta Bo'za zapovid. Drugi je Vőra krfztsánſzka, ali Jaſz vőrjem. Trétyi je Molítev, ſtero náſz je ſzám Goſzpon Kriſztus včſu, i Otsa nás ſze zovè. Štrti je ſzveſztvo Krfzta. Péti je Pozványe i Cséſzt rejčſi ino klůcsov králeſztva nebeſzkoga. Séſzti je Oltára ſzvéti odíceni Sakramentom.

Šteri je prvi táo Katekizmusa?

Deſzétera Bo'za zapovid.

Keliko mà táblov? Dvej.

Keliko zapovidí je na toj prvoj tábli? Tri.

Na kój náſz včſíjo? Včſíjo náſz náto; kakda ſze moremo noſziti k-Bougi zmislejnyem, zgovorjejnyem i ſčſinejnyem.

Štera

Stera je ta prva zapovid? Ja fzem tvoj Goszpodin Boug: nejmaj drúgi túhi Bougòv pouleg méne.

Stera je tá drúga zapovid? Tvojega Goszpodna Bogà iména zamán gori ne vzemi: ár ga ne nehà Goszpoud brezi kástige, steri nyegovo imè zamán gori vzeme.

Stera je ta trétya zapovid? Szpoumenifze, da szoboutni dén poszvetís.

Keliko zapovid je na toj drúgój tábli? Szeden.

Na koj nász vcsíjo? Vcsíjo nász náto: kakda szemámo nosziti knafemi blíznyemi; esi fzi je priáteo, ali nepriáteo.

Stera je ta prva zapovid na toj drúgój tábli; koterá je od zatsétka strta? Postúj Otso tvojega i mater tvojo: da ti dobro bode i dugo živés na etoj zemli.

Stera je ta péta zapovid? Ne vmouri.

Stera je ta sészta zapovid? Ne praznújh.

Stera je ta szédma zapovid? Ne kradni.

Stera je ta Ouszma zapovid? Prouti tvojemi blíznyemi krívo ne szvidocfi.

Stera je ta Devéta zapovid? Ne po'zelej blíznyega tvojega hi'ze.

Stera je ta Deszéta zapovid? Ne po'zelej tvojega blíznyega 'zenè, ni izlúga, ni izlú'zbenícze, ni vola (gyúncza), ni oszla (szomára), ni nikaj, ka je nyegovo.

Jeli mores tè Deszéte Bo'ze zapovidí szpuniti? Ne morem je.

Zakaj nej? Záto; ár je moja czejla natúra zgrejhami szkvarjena po Adáma i Ejve presztoplényej.

Ka fzi zaszlí'zo pri Bougi sztvojmi grejhi? Bo'zo szrditofsz, csaszno i vekivecsno kástigo i ogen peklénfszki.

Kak

Kak sže pa zvelicsds ? Li szamo po právoj vōri
vu Jezusi Kriřztusi.

Szkim sže pa obeszeljávas ? Li szamo zmojim Go-
fzpon Jezus Kriřztusom.

Sto je Jezus Kriřztus ? Bo'zi i Divicze Maríe
fzin, právi Boug i Cslovik.

Keliko je Bógouv ? Li szamo eden je Boug.

Kak sže zovè ? Otsa, fzin i Dūjh fzvėti.

Keliko ofzobóv je vu Bo'zánřtvi ? Trí.

Stera je ta prva ofzoba ? Boug Otsa.

Keliko mà natúr ? Li edno.

Stero ? Bo'zánřzko.

Jeli je on li Boug, ali Cslovik ; ali pa Boug, i Cslovik
navkūp ? Li szamo Bōug je.

Ka je řztebov vesíno Boug Otsa ? řztvouro me je.

Stera je ta drūga ofzoba ? Boug fzin.

Kak sže zovè ? Jezus Kriřztus.

Keliko mà natúr ? Dvej.

Stevivi ? Bo'zánřzko i Cslovecsánřzko.

Jeli je on Boug, ali Cslovik ? Boug i Cslovik je navkūp.

Ka je Boug fzin řztebov vesíno ? Odkūpo me je.

Stera je ta tretya ofzoba ? Boug fzvėti Dūjh.

Keliko natúr mà ? Li edno.

Stero ? Bo'zánřzko.

Jeli je on Boug, ali Cslovik ? Li szamo Boug je.

Ka je Doug řz. Dūjh řztebov vesíno ? Posřvético me
je vu právoj vōri.

Steri je drūgi táu Katekizmusu ?

Vōra Kriřtsánřzka.

Povej mi jo ? Jasz vōrjeni vu ednom Bougi Otsi
vfzamogoucsem i. t. n.

Steri je trétyi táu Katekizmusu ?

Ova molítev, na stero nářz je řzám Gofzpon
Kriřztus vesíu i Otsa nas sže zovè.

Povej mi jo ? Otsa nas . kí řzi vu neběřzi . i. t. n.

Steri je šrti tãu Katekizmusã?

Szveti Krizt.

Kakda je popisãano? Pri sz. Mátaji i sz. Marki Evangeliiãti etak právi Goszpon Krizztus na szlejdyem tãli: Idite po vřzem řroukòm szvejti, veřite vřze národe i okřiztsávajte je vu iméni Otsè, i řzi-
nã i Dũãã szvétoga: steri bode võrvao ino sze okřizti, zvelicsãlze; steri pa nebode võrvao, řzkvarisze.

Steri je pãti tãu Katekizmusã?

Povãnye i Csãlzt rejsi ino Klũcsov Krãlesztva nebefzkoga.

Kakda je popisãano? Pri sz. Jvani na 20. tãli: Píhnojc Jezus na szvoje Vucsenike govorãcsi; vze-
mite sz. Dũãã, řterimkoli grejhe odpisztíte, onim bodo odpũscseni; řterim je pa zadr'zite, tejm sze zadr'zijo.

Steri je řãřti tãu Katekizmusã?

Oltãra szveti i odĩceni Sakramentom; ali Kriztuseva Vecsãrja.

Kakda je popisãano? Etak písejo sz. Evangelyiřtje, Mátaj, Marko, Lũkãcs i sz. Paveo Apostol: Nas Goszpon Jezus Krizztus vu onoj nouci, vřteroj je predãn, vzãu je krũh, blagoszlovogaje, vlomoga je i dãuga je vucsenikom szvojim govorãcsi; vze-
te i jejte, eto je moje tejlõ, řtero sze za vãř dã; tou řfinte na moje řzpomĩnãnye. Prifř podobnĩm tãlom, gda je odvecsãrjãu, vzãu je pehãr i hvãlo zdãvři dãuga je nyim govorãcsi: pĩte zetoga vřzi; ete pehãr je Nouvi Zãkon vu mojoj Krvi, řtera sze za vãř i za vnouge võ prelijã na odpũscsãnye grejhõv; tou řfinte, kelikokolikrat bodete pili, na moje řzpomĩnãnye.

KONECZ,

4. Žal je večina teh abecednikov ob hišnem požaru v vasi Patro pri Nagy Kanizi (županija Somogy) zgorela, zato jih ni.

5. Küzmič je sestavil abecednik ne toliko za šolsko kot za domačo rabo, »da bi lahko starši, ki znajo brati, doma učili svoje otroke branja«.

6. Prav tako raziskovalec prekmurskega protestantizma Franc Šebjanič piše, »bi v budimpeštanski Szécsenyijevi biblioteki odkriti nevezani listi narečnega slovenskega abecednika lahko predstavljali to Küzmičevo delo. Analiza črkopisa in narečnega besedišča v dokajšnji meri potrjuje to domnevo.«¹⁴

Omenjeni Abecednik je torej na osmih straneh priročnega formata 15 × 10 cm. V začetku so najprej navedene velike črke v veliki in potem nekoliko manjši zapisani obliki. Šumnikov seveda zaradi madžarske uporabe črkopisa ni, razen za črko ž, kjer Küzmič uporablja zanjo znak 'Z. Nato sledi zaporedje malih črk, za njimi pa se male črke ponovijo v kurzivni obliki. Potem sledi zapis vseh petih samoglasnikov (vokalov), nato označba dolgih vokalov, dva preglasa (ö in ü), označena s krogcem nad črko, in na koncu še označba kratkih vokalov.

Na naslednji strani so enostavni zlogi v simetrični metodi. In to je glede abecednika vse. Sicer malce kratko in nenavadno.

Potem sledijo otroške molitve: dve varianti jutranje, večerna in večnamenska. Na naslednjih štirih straneh je *Krščanske dece včenja summa* ali v katekizemski obliki podan osnovni krščanski nauk za otroke. Prav ta dokaj kratek katekizemski del, kakor smo že omenili, nekatere navaja k misli, da gre za *Mali katekizem*, drugi pa celo mislijo, da sta abecednik in katekizem združena, kar pa glede na omembo letnice ne bi vzdržalo.

Prvi doslej znani abecednik v prekmurščini¹⁵ namreč vsebuje poleg primerov za zlogovanje še deset zapovedi, molitev Očenaš, vero, štiri molitve, psalme (5., 6. in 23.). Po vsej verjetnosti je bil ta abecednik Küzmiču neznan, ker ga ne omenja, ko piše: »Naši predniki nam

14 Franc Šebjanič, *Štefan Küzmič in njegovo delo*. Murska Sobota: Pomurska založba 1976, str. 7.

15 *Abecedarium szlowenszko* (1725).

razen Ferenca Temlina in Mihala Vanečkega niso zapustili nobenih korakov¹⁶ svoje podjetnosti (...)«. ¹⁷ Delni ponatis je nato izšel leta 1786.¹⁸

Kakor koli, gre za prekmurski tisk, ki do sedaj še ni bil nikjer bibliografsko obdelan, in pa za Küzmičevo delo.

16 Prim. opombo 9.

17 Prim. *Vöre krstsánszke krátki návuk*, 1754.

18 Pripravil in dopolnil ga je Mihael Bakoš z naslovom *Szlovenszki abeczedár za drowno deczo vö stámpani*. V Posoni 1786.